

s'havia usat un participi passat *empent*, que prové d'*IMPINCTU (en lloc d'IMPACTU) amb certa influència fonètica del tema de present *empeny*.² Des d'aquesta base *empent*, -a, es féu, per analogia dels participis en -ès, l'actual *empès*, -sa [c. 1400, Ant. Canals; *Curial*]; en temps moderns, en algunes localitats s'ha dit també *empenyit* per una tendència a regularitzar la conjugació.³

Ja en llatí vulgar s'havia fet, al costat d'IMPINGERE, una variant *EXPINGERE amb el canvi del prefix; són descendents d'aquesta forma el cat. *espènyer*, oc. *espenber* «pousser, heurter, jeter dehors» (PDPF), fr. ant. *s'espeindre* «se lancer» (S. XIII, FEW III, 310a), it. *spingere* 'empènyer'. El mot català apareix com a forma variant d'*empènyer* en alguns texts del S. XIII. L'exemple d'*empenyia* que hem citat amunt del *Llibre de Meravelles* de Lluïl (ed. J. Rosselló, 1904) a través de DAG., es dona com a *spenyia* en el mateix passatge de l'edició dels NCL. (II, 21); i en la *Crònica* del Pere el Cerimoniós, d'on hem citat *empenguessen*, es troba també *espènyer* en un altre passatge: «e, en l'altre dia, *spenguem-nos* més avant [en les nostres galees]» (c. 132). És possible que aquestes variacions es deguin a la intervenció dels escribes; en tot cas, *espènyer* es va usar també en *VidesR*: «El diable venc-li ab tant gran poder que-l sant *espejen* [*espenyien*] e tiraven envés si lo macip» (49ra). Després el trobem en el *Liber Elegantiarum* del val. Joan Esteve: «*Spennyer*, impingere»; i Sanelo, *Dicc. Val-Cast.* dona «*espènyer*, empujar» (D 21r,a) citant el mot de l'autor valencià Miquel Pérez, contemporani de Joan Esteve.⁴ Avui s'usa *espènyer* en molts llocs, i amb caràcter popular o vulgar es pot sentir fins i tot a Barcelona. JCoromines va registrar-lo a Àreu (Pallars), 1933, a l'Ametlla de Mar (Baix Ebre), 1935, a Sta. M.^a del Camí (Mall.), 1962; i el 1953, a Sòller: «Es falcó *speny* es colom» en el sentit d'empaitar, segons sembla; veg. també la localització que dona *AlcM*.

En alguns llocs hi ha hagut especialització del significat: G. Girona, *Vocabulari del Maestrat*, només registra *espènyer*⁵ (la porta) 'empènyer-la' (p. 321); i al Rosselló, on hi ha hagut canvi de la conjugació, sembla ser usual *espenyir* (la porta o la finestra) en el sentit d'ajustar-la' (Grandó, *Misc. Fabra*, 191); no-tem l'exemple següent de l'escriptor rossellonès A. Saisset: «Dixava la porta *espenyida* / perquè no se podia obrir que dedins» (citat per *AlcM*).⁶

Paral·lelament a *empent* (< *IMPINCTU) s'havia format un participi passat *espent* damunt la base d'*EXPINCTU, operant, igual que en el cas d'aquell, una influència fonètica del tema de present (cf. n. 2). Un exemple es troba en les *VidesR*: «e per altres barons eren en la fornal *espens* (= *espents*)» (89v2, n. 109, en v, 238.9 «--- impingebantur»). Amb aquests dos participis passats es formaren respectivament els substantius *empenta* i *espenta*, i en temps més recents es tragueren d'aquests darrers nous infinitius com *empentar* i *empentejar*, i, igualment, *espentar* i *espen-tejar* (veg. avall). No manquen formacions anàlogues de substantius en occità i en francès,⁷ però és en ca-

talà on han tingut gran arrelament i han proliferat. En aragonès també es donen *empenta*, *empentar* i *empentón*,⁸ que són molt probablement catalanismes, o bé, una extensió d'una àrea lingüística catalana.

DERIV.: *Empenyedor* 'que empeny'; 'el qui té per ofici d'empènyer les barques en avarar o treure' (*DFa*.); DAG., que escriu *empenyador*, ha recollit aquest sentit a Badalona. *Empenyiment* 'acte d'empènyer' (Lluïl), cf. *empe[n]yament* en les *VidesR*: «per gran *empeyament* de paguans, lo diache casec e ttençà lo sant calis» (166r2, trad. «paganorum impulsus»; 485).

Empès, adj. (i part. passat d'*empènyer*, veg. amunt), 'tancat incompletament' (dit de la porta o de la finestra), usat a les Balears (*AlcM*, i PzCabr.), corrent especialment en la construcció *deixar empès* [«Ses pedres des carré / molt bé les contaré: / una i dues i tres, / tanca i obra i *deixa empès*» (Camps Mercadal, *Folk. Men.* I, 137)]; significa, a més, 'd'edat avançada' [«la pronúncia del jovent menor de 12 o 13 anys i la del jovent més envés i de la gent granada» (Mn. Alcover, *BDLC* VI, 1910, 131)]; «Ella, dona ja, *empesa* i sense atractius» (en el mall. Ll. Villalonga, *Bearn*, 2, 36)].

Empenta, f. (format amb l'antic part. passat *empent*, veg. amunt) 'acte d'empènyer' (ja en Lluïl, *Contemp.*, 319, 7); 'força per a moure's, energia, vigor' (Belv.); 'tub de forma tronco-cònica que serveix per a prendre aigua de la sèquia', usual a Mallorca (*BSAL* III, 323b); a *empentes* 'amb força o amb violència' [Descloit, c. 135; StVicentF, *Sermons* I, 130]; *dia d'empentes* 'dia de molta aglomeració' (Emili Vilanova, *AlcM*). A Mallorca normalment es diu *sempenta* (format amb l'aglutinació de l'art. fem. *sa*): Figuera 1840 dona *sempenta* «empellón o empujón», a *sempentas* «a empellones», *ab una altra sempenta arribarem* (p. 515), i l'han usat els escriptors mallorquins [«gràcies a --- les *sempentes* de 3 o 4 ànimes --- que li sercan queviures dins els arxius» (G. Llabrés, *BSAL* III, 212a); «i bones *sempentes*, estretes i enfuytes per acostar-s'hi i porer-los veure d'aprop» (Mn. Alcover, *BDLC* XIII, 191)]; JCoromines 1963 va recollir *sempenta* a Bunyola (Mall.).⁹

Empentar 'empènyer': DAG. dona un exemple d'un llibre de S. Pons (1592): «--- una mala inclinació a peccar la qual nos *empenta* a tots los altres peccats», i també l'han usat alguns escriptors moderns: «Jo crec que l'Animeta el va *empentar* del terrat a l'hort», 1930, Puig, *Cercle Màgic*, 272; «quan d'ajudar a *empentar* el valencianisme es tracta amb la mida del propi esforç», Gaspar Polo («El Camí», 1933).¹⁰ Té més vitalitat *empentejar* (mall. *sempentejar*, ja en Figuera 1840, escrit *sempentejar*), que fou emprat pel mall. Marian Aguiló en la seva poesia i per d'altres escriptors de finals del S. XIX; *empentejar* 'empènyer' (JRuyra) i *sempenteig* (ca. 1880).

Espenta, f. 'acte d'empènyer' (format amb l'antic part. passat *espent* d'*espènyer*, veg. amunt); és corrent al País Valencià i els valencians el consideren forma pròpia del seu parlar davant *empenta* que mi-